

Slovensko–české vzťahy v zrkadle jazykovo–kultúrneho vývinu

JÁN DORULA (BRATISLAVA)

Obdobie pred *Bernolákovou* kodifikáciou slovenského spisovného jazyka koncom 18. storočia nazývame predspisovné. V tomto období nemali Slováci svoj spoločný písaný jazyk, používali viaceré krajové, oblastné, miestne podoby kultivovanej slovenčiny, v písomnostiach používali popri latinčine aj češtinu. Na druhej strane jazykové údaje od 10. storočia spoľahlivo dokladajú, že sa v dôsledku etnickej integrácie a spolu s ňou vznikajúceho vedomia etnickej spolupatričnosti utvoril veľmi dávno spoločný jazyk slovenského etnika a s ním aj slovenské jazykové vedomie a spoločný etnický názov, samopomenovanie. Tieto integračné procesy siahajú hlboko do čias pred 10. storočím. Na tomto mieste by som chcel upozorniť na celkom nedávno vyslovený názor archeológa *Bohuslava Chropovského*, ktorý v rozhovore pre denník *Slovenská republika* povedal: „Keďže za vlády kniežata–kráľa Sama došlo na území Slovenska a jeho priľahlých častí k definitívnemu zjednoteniu lokálnych slovanských kmeňov a od tohto obdobia je tu trvalá etnická (národnostná) kontinuita, tu treba hľadať korene našej národnej identity a slovenskej štátnosti, ktorá v priebehu 9. storočia dosiahla vyššie štádium národnej a štátnej identity. Preto nevidím dôvod, prečo by sme nemohli označovať a ponímať termín *slovenský*, prípadne *Slováci* už pre obdobie tzv. Samovej ríše.“¹

Je prirodzené, že používanie češtiny na Slovensku (u Slovákov) podliehalo zákonitostiam slovenského jazykového vedomia, ktoré bolo meradlom vzťahu, poskytovalo zreteľné pravidlá adaptácie. Tieto pravidlá sa uplatnili aj pri tzv. biblickej češtine, ktorú používali evanjelickí Slováci pri náboženských obradoch.² (Možno v tejto súvislosti poukázať na zjavnú

¹ Trón patrí múdrosti. S akademikom Bohuslavom Chropovským o význame archeológie pre etnogenézu Slovanov. – Slovenská republika 12. novembra 1999, príloha *Vikend*, 6, č. 45, s. 5; otázky kladie Štefan Balák.

² K pojmu *biblická čeština* pozri J. Dorula: *Tri kapitoly zo života slov*. Bratislava, Veda 1993, s. 41, 57–60.

podobnosť vzťahu biblickej češtiny a slovenčiny so vzťahom jednotlivých redakcií cirkevnej slovančiny a príslušných slovanských jazykov.) Preto používanie češtiny na Slovensku v predpisovnom období nezasiahlo do vývinu slovenského jazyka ani v hláskosloví, ani v gramatickej stavbe, ba nezanechalo výraznejšie stopy ani v slovnej zásobe. Za známych historických okolností plnila čeština na Slovensku úlohu praktického dorozumievacieho prostriedku v písaných prejavoch Slovákov, ktorí najmä v písomnostiach z administratívnej a korešpondenčnej praxe (v meštianskom, zemianskom a vzdelateľskom prostredí, v oblasti správy feudálnych panstiev a pod.) ani neprejavovali úsilie zachovávať českú jazykovú normu. Vývin na Slovensku jednoznačne smeroval k vypracúvaniu kultivovanej podoby domáceho jazyka. Prirodzeným zavŕšením takéhoto vývinu je bernolákovská kodifikácia spisovného jazyka.

Tento vývin výraznejšie neovplyvnili ani postoje niektorých evanjelických vzdelancov (Mateja Bela a niektorých jeho nasledovníkov), pre ktorých používanie češtiny Slováckmi znamenalo jazykové a etnické zblížovanie s Čechmi, ba až splyvanie s nimi. Češtinu pestovanú generáciami vzdelancov pokladali za hierarchicky vyššiu formu slovenského jazyka.³ Tento vývin neovplyvnili ani postoje Jána Kollára, ktorý sa v duchu svojej teórie slovanskej vzájomnosti usiloval stvoriť pre Slovákov a Čechov spoločný spisovný jazyk. Keďže jeho reformné zásahy do oboch jazykov nerešpektovali základné jazykové zákonitosti slovenčiny a češtiny, nemali nádej na prijatie.

Evanjelických vzdelancov tu osobitne pripomíname aj preto, že v ich vzťahu k češtine nastal v období úspešnej protireformácie v 17.–18. storočí výrazný posun, prehodnotenie postoja. Súvisí s tým, že češtine ako obradovému jazyku evanjelickej cirkvi sa začína prikladať hodnota znaku, reprezentanta viery. S obranou viery nerozlučne súvisí obrana jej atribútu, jazyka, ktorý vo vzorovej podobe predstavuje jazyk Kralickej Biblie. U slovenských katolíkov pokračoval jazykovo–historický vývin neprerušene ďalej, vyústil do bernolákovskej kodifikácie jazyka kultivovaného slovenskými vzdelancami v západoslovenskom kultúrnom okruhu.

Historická zásluha kodifikačného činu *L. Štúra* a jeho stúpencov je v pochopení a rešpektovaní zákonitostí slovenského jazykovo–historického vývinu, čo zabezpečilo konečné prijatie, úspech štúrovskej kodifikácie (po dohode s bernolákovcami).

³ Pozri bližšie J. Doruľa, c. d., s. 28–35.

Ak sa hovorilo vtedy (v polovici 19. storočia) aj potom o odluke, o odtrhnutí od češtiny a od Čechov, bola to výčitka nespravodlivá, vyplývajúca z nepochopenia toho, čomu hovoríme slovenský jazykovo-historický vývin v jeho reálnom historickom priebehu, v ktorom nikdy nedošlo k splynutiu češtiny a slovenčiny, Slovákov s Čechmi, ani k dohode o prijatí spoločného spisovného jazyka. Nebolo teda od čoho sa odlučovať.

Vzájomnosť predpokladá rešpektovanie druhej strany, partnera vo vzájomnosti. Len vtedy ide o rovnocennú, ozajstnú vzájomnosť v duchu odkazu L. Štúra. Nerešpektovanie prirodzených práv, potrieb a záujmov druhej strany je nevzájomnosť. Pre nevzájomnosť skrachovalo spolunažívanie slovanských národov, rozpadli sa štáty.